

УДК 808.3: 801.313.1 (478.9)

М. Л. Дружинець, В. І. Щербина

ДИНАМІКА НАЙУЖИВАНІШИХ ОСОБОВИХ ІМЕН м. ТИРАСПОЛЯ

Статтю присвячено вивченню чоловічих та жіночих особових імен, які функціонували в іменнику м. Тирасполя ПМР з 1950 по 1974 р. і входять до так званої першої десятки. Простежується якісний та кількісний склад найпопулярніших антропонімів, а також особливості їх функціонування в іменних системах територій України.

Ключові слова: антропонім, динаміка імен, антропонімічна система, частотність.

Власне ім'я людини становить її невід'ємний індивідуальний атрибут. Антропоніми утворюють своєрідну і дуже важливу частину словникового складу будь-якої мови. Вони є важливим джерелом для дослідження не тільки мови й історії, матеріальної та духовної культури народу. Типи особових назв виникають у мові кожного народу в різні періоди, серед різних соціальних прошарків, з різних причин творяться за допомогою найрізноманітніших мовних засобів. Генетично пов'язані з апелятивною лексикою, вони так або інакше віддзеркалюють різні сторони й умови життя народу — навколишню природу, повсякденну працю, побут, суспільно-політичний і економічний лад, взаємозв'язки з іншими народами, психічний стан, світогляд, загалом, майже всі головні риси його етнічної індивідуальності.

Систематизоване вивчення східнослов'янської антропонімії почалося лише в другій половині XIX століття. В останні десятиліття антропоніміка зазнала бурхливого розвитку. Дослідження в цій галузі ономастики пов'язане з іменами видатних українських учених — П. П. Чучка, М. Л. Худаш, Ю. О. Карпенко, Л. Л. Гумецька, Р. Й. Керста, Н. П. Дзятківська, Л. П. Зайчикова та ін.

Мета нашої статті — простежити динаміку найпопулярніших чоловічих та жіночих імен м. Тирасполя середини XX століття. Антропоніміка міста Тирасполя Придністровської Молдавської Республіки

вперше стала предметом спеціального дослідження. Нами простежено зміни кількісного та якісного складу іменника за 25 років, а саме з 1950 по 1974 р.

Тирасполь — найважливіший політичний, економічний та культурний центр у Придністровському регіоні, заснований з наказу російської імператриці Катерини II в 1793 році. Своєрідність Придністровського регіону обумовлена тим, що ця територія з давніх пір служила зоною активних контактів багатьох народів, які її населяли. Міграційні процеси XIX ст. визначили сучасний склад населення Придністров'я. У Придністров'ї переважають етноси слов'янської (українці, росіяни, болгары, білоруси, поляки) та романської (молдовани) груп індоєвропейської мовної сім'ї, потім йде тюркська група алтайської мовної родини (більшість — гагаузи), германська група індоєвропейської мовної сім'ї (євреї, німці), індоарійська група індоєвропейської мовної сім'ї (цигани). Вказані етноси складають більше 90 % населення регіону [6: 351]. Етнічний склад населення цього регіону Східної Європи, що сформувався в результаті взаємодії в основному етносів індоєвропейської сім'ї, відрізняється надзвичайною строкатістю. Отже, формування іменника м. Тирасполя обумовлене географічним положенням регіону, що передбачає взаємодію різних етносів, їх культур, релігій і традицій.

У кожному іменнику діють традиції популярності імен, що призводять до концентрації іменника. Концентрація іменника виявляється в тому, що невелика кількість імен «відтягує» на себе більшу частину ім'янаречень [5: 46]. Більшість науковців указують на групу таких імен-улюбленців, що вирізняються з-поміж імен обмеженого чи поодинокого вжитку. Під час вивчення іменника м. Тирасполя нами використовувалась методика В. Д. Бондалетова [1: 92]. Досліджуючи зібраний матеріал, розподілили його на 5 груп за віковими зрізами.

Матеріалом розвідки послужили списки реєстрації народжування дітей протягом 1950—1974 рр.

У період з 1950 по 1974 р. народилося 18 387 хлопчиків. Чоловічий іменник у цей час складала 210 антропонімів. Першу десятку іменника обслуговували 17 антропонімів: *Анатолій, Андрій, Валерій, Василь, Віктор, Віталій, Володимир, В'ячеслав, Геннадій, Ігор, Леонід, Микола, Михайло, Олег, Олександр, Сергій, Юрій*.

У період з 1950 по 1954 р. до цієї групи увійшли такі лексеми: *Анатолій, Валерій, Віктор, Володимир, Леонід, Микола, Михайло, Олександр, Сергій, Юрій*. Лідерами першого вікового зрізу стали антропоніми *Володимир* (19,5 %) та *Олександр* (19,2 %). Третє місце посів антропонім *Віктор* (13,0 %). Далі майже з однаковою кількістю вживання виявлено антропоніми *Микола* (10,7 %), *Анатолій, Сергій, Валерій, Юрій* (9,5 %). Із значним відставанням від оніма *Юрій* на дев'ятому та десятому місцях розташувалися імена *Михайло* (5,0 %) та *Леонід* (4,1 %).

Другий віковий зріз (1955–59 рр.) охарактеризовано наступними показниками: лідерство за собою залишила лексема *Олександр* (24,4 %). За кількістю називань онім *Олександр* (майже чверть ім'янаречень) посідає панівне положення серед чоловічих імен м. Тирасполя другого п'ятирічного зрізу. Нижче знаходяться оніми *Сергій* (15,6 %) та *Володимир* (13,9 %). Далі за частотністю вживання — лексеми *Віктор* (11,3 %), *Юрій, Микола, Валерій, Анатолій* (5,8 %). Імена *Василь* і *Михайло* (по 3,3 %) завершують групу найпопулярніших імен другого вікового зрізу. Онім *Леонід* вибуває з першої десятки, з'являється нове ім'я *Василь*.

У період з 1960 по 1964 р. серед першої десятки визначаємо антропоніми *Сергій* (20,3 %), *Олександр* (15,5 %), *Володимир* (12,3 %), *Ігор* (12,0 %), *Юрій* (11,8 %), *Віктор* (7,5 %), *Олег* (6,6 %), *Валерій* (5,0 %), *Анатолій* (4,5 %), *Микола* (4,1 %). З'являються імена *Ігор* та *Олег*, які не простежувалися на перших двох хронологічних зрізах. Послаблюють свої позиції імена *Михайло* і *Василь* та переходять у розряд популярних онімів. Решта імен стабільно займають місця в першій десятці.

Четвертий зріз (1965–69 рр.) виявив нові антропоніми, що набули високої популярності й збільшили свій рейтинг, а саме: *Андрій* (5,8 %), *Геннадій* (5,0 %), *В'ячеслав* (4,6 %). Зазначені антропоніми вперше потрапляють до розряду найпопулярніших імен. Натомість зменшується частотність вживання лексем *Микола, Віктор, Анатолій*. Вони вибувають з розряду імен першої десятки. Антропоніми *Сергій* та *Олександр* залишають за собою лідерство. Однак на перше місце за частотністю виходить онім *Олександр* (18,6 %). Залишаються часто вживаними антропоніми *Ігор* (14,0 %), *Олег* (13,6 %), *Володимир* (8,4 %), *Юрій* (8,0 %), *Валерій* (5,0 %).

Останній віковий зріз засвідчує високу популярність у тираспольчан онімів *Олександр* (21,0 %) та *Сергій* (20,0 %). Далі лексеми розташувалися в такому порядку: *Андрій* (10,0 %), *Олег* (9,5 %), *Володимир* (9,0 %), *Ігор* (8,0 %), *Юрій* (6,0 %), *В'ячеслав* (5,5 %), *Геннадій* (4,7 %). Уперше нами виявлена популярність оніма *Віталій* (5,5 %). Ім'я *Валерій*, втративши відповідну кількість носіїв, посідає місце у розряді популярних імен.

Отже, на всіх вікових зрізах засвідчували своє перебування в розряді найуживаніших імена *Олександр*, *Сергій*, *Володимир*. При цьому онім *Олександр* у трьох вікових зрізах (II, III та IV) посідав перше місце з найбільшою кількістю носіїв; оніми *Сергій* і *Володимир* — в одному (відповідно в III і I). Ім'я *Олександр* у досліджуваній період жодного разу не опускалося нижче другого місця. Онім *Сергій* зазнав стрімкого злету: з шостого місця у I віковому зрізі на друге у II періоді, далі — перше у III й стабільно друге місце на двох останніх вікових зрізах. На популярність антропонімів *Олександр* та *Сергій* указують й українські дослідники [7: 130]. Антропонім *Володимир* у межах іменників першої десятки зазнав незначного занепаду. У I віковому зрізі — перше місце, у II й III — третє місце, IV й V — п'яте місце. Розвиток по низхідній лінії зазнали антропоніми *Віктор*, *Микола*, *Валерій*: на I віковому зрізі — відповідно третє, четверте, сьоме місця, на II — четверте, шосте, сьоме місця, на III — шосте, десяте, восьме місця. На IV й V вікових зрізах антропонімів *Віктор*, *Микола* ми вже не спостерігаємо серед розряду найуживаніших імен. На IV віковому зрізі на дев'ятому місці зафіксовано онім *Валерій*. Нестабільні показники виявлено по відношенню до лексеми *Анатолій*: у перших трьох зрізах це ім'я посідає відповідно п'яте, сьоме та восьме місця. У двох останніх досліджуваних періодах онім *Анатолій* не фіксується. Виявлено стабільне вживання оніма *Юрій* на всіх хронологічних зрізах: з п'ятого по восьме місця. У III періоді до розряду найпопулярніших імен входить антропонім *Юрій*, залишаючись ще на двох останніх досліджуваних зрізах. Це ім'я посідає відповідно четверте, третє та шосте місця. Антропоніми *Андрій*, *Геннадій*, *В'ячеслав* вперше потрапляють до розряду найпопулярніших імен на IV зрізі. При цьому ім'я *Андрій* з сьомого місця піднімається в останньому періоді вже на третє, що засвідчує зростання його популярності.

Зауважимо, що найулюбленіші десять антропонімів на кожному віковому зрізі обслуговували майже дві треті всього чоловічого іменника (I та IV зрізи), а на інших трьох — значно більше (див. таблицю 1). Через це розряд найпопулярніших імен зазнає найбільшого функціонального навантаження.

Таблиця 1

Частота функціонального навантаження чоловічого іменника розряду найпопулярніших імен

Вікові зрізи	Періоди	Кількість носіїв першої десятки	%
I	1950–1954 рр.	1628	62,5 %
II	1955–1959 рр.	1726	68,1 %
III	1960–1964 рр.	2374	72,5 %
IV	1965–1969 рр.	2641	68,9 %
V	1970–1974 рр.	3211	64,6 %

Серед лексем указанного розряду чітко виділяється група лідерів: *Олександр, Сергій, Володимир, Юрій*. За весь досліджуваний період ці антропоніми жодного разу не втрачали популярності й залишалися серед імен першої десятки.

Порівнюючи наші дослідження з дослідженнями України, зустрічаємо схожість результатів: антропоніми *Олександр, Сергій, Володимир* теж залишалися лідерами на цій території за частотністю ім'явжитку, зокрема в Одеській області [1: 7], в Одесі [3], у м. Ізмаїлі [2: 86].

Розглянемо динаміку жіночого іменника. Упродовж 25 років з 1950 по 1974 рр. народилося 15 692 дівчинки. У зазначений часовий відрізок жіночий іменник м. Тирасполя обслуговувало 251 ім'я.

На першому віковому зрізі до найуживаніших імен увійшли *Валентина (7,8 %), Галина (4,5 %), Лариса (4 %), Любов (2,9 %), Людмила (10,7 %), Надія (3,2 %), Наталія (7,6 %), Ольга (4,9 %), Світлана (4,8 %), Тетяна (13,0 %)*. Лідерами виявилися лексеми *Тетяна, Людмила*. З меншою частотою вживаності третє й четверте місця відповідно посіли оніми *Валентина (7,8 %)* й *Наталія (7,6 %)*. Середину розряду майже з однаковою частотністю утримували антропоніми *Ольга (4,9 %), Світлана (4,8 %), Галина (4,5 %), Лариса (4,0 %)*. Закривають розряд найпопулярніших імен оніми *Надія (3,2 %), Любов (2,9 %)*.

1955–59 роки виявили такі результати: лідерство залишилося за антропонімами *Тетяна* (16,7 %), *Людмила* (11,0 %). Лексеми *Надія*, *Любов*, втративши популярність, вийшли з розряду найуживаніших імен. Їх місце посіли імена *Олена* (4,2 %), *Ірина* (4,1 %). Третє й четверте місця розділили оніми *Наталія* (7,3 %), *Ольга* (6,5 %), п'яте й шосте — *Валентина* (5,9 %), *Світлана* (5,2 %); на сьомому й восьмому місцях відповідно *Лариса* (4,5 %), *Галина* (4,3 %).

На третьому віковому зрізі зафіксовано в повному складі всі десять імен другого періоду, а саме: *Валентина* (3,3 %), *Галина* (3,6 %), *Ірина* (8,9 %), *Лариса* (3,8 %), *Людмила* (7,5 %), *Наталія* (8,1 %), *Олена* (9,1 %), *Ольга* (7,4 %), *Світлана* (9,4 %), *Тетяна* (11,4 %). Лексема *Тетяна* знову на першому місці. З шостого на друге місце піднімається лексема *Світлана*. Піднесення також зазнають антропоніми *Олена* (9,1 %), *Ірина* (8,9 %). Вони посідають відповідно третє й четверте місця. Розвиток по низхідній зазнають такі імена: *Наталія* (8,1 %) — з третього на п'яте місце, *Людмила* (7,5 %) — з другого на шосте, *Ольга* (7,4 %) — з четвертого на сьоме місце, *Лариса* (3,8 %) — з сьомого на восьме, *Галина* (3,6 %) — з восьмого на дев'яте і *Валентина* (3,3 %) — з п'ятого на останнє десяте місце.

У четвертому періоді лексеми *Валентина*, *Галина* втрачають популярність у тираспольчан і виходять з першої десятки. На їх місце вперше за досліджуваний період виходять імена *Алла* (3,0 %) та *Марина* (2,4 %). Серед лідерів вказаного вікового зрізу вперше виявлено оніми *Олена* (11,2 %), *Світлана* (10,5 %), *Ірина* (9,7 %). Знизився рівень популярності антропоніма *Тетяна* (8,6 %), що зійшов з першого на четверте місце. Незмінним залишилося ставлення до імені *Наталія* (8,0 %) — п'яте місце. На шостій, сьомій та восьмій сходинках розташувалися відповідно антропоніми *Ольга* (6,0 %), *Людмила* (5,0 %), *Лариса* (4,4 %).

З 1970 по 1974 рік замість імен *Лариса*, *Алла*, *Марина*, що вибувають, з'являються нові лексеми: *Анжела* (3,1 %), *Вікторія* (3,1 %), *Інна* (2,8 %). В оновленій десятці вказані антропоніми займають відповідно восьме, дев'яте та десяте місця. Повертає собі перше місце *Тетяна* (12,0 %). На другому й третьому місцях оніми *Олена* (11,7 %) та *Наталія* (11,3 %). Лексема *Світлана* (8,9 %) з другого місця опускається на четверте, а лексема *Ірина* (8,5 %) — з третього на п'яте. Стабільні показники виявляють оніми *Ольга* (6,7 %), *Людмила* (3,8 %). Ці імена посідають шосте й сьоме місця.

Отже, розряд найуживаніших імен жіночого особового іменника м. Тирасполя протягом досліджуваного періоду обслуговували 17 антропонімів, зокрема: *Алла, Анжела, Валентина, Вікторія, Галина, Інна, Ірина, Лариса, Любов, Людмила, Марина, Надія, Наталія, Олена, Ольга, Світлана, Тетяна*. Безумовним лідером виявився антропонім *Тетяна*, котрий займав перше місце на чотирьох хронологічних зрізах. Лише на одному зрізі, а саме з 1964 по 1969 рік, опустився на четверте місце. Лексема *Людмила* на перших двох зрізах посідала друге місце. Проте, починаючи з третього періоду, втративши популярність, переміщається на шосте, а далі — й на сьоме місце. Серед імен-улюбленців тираспольчан залишаються оніми *Наталія, Ольга, Світлана*. Вони з високою частотністю вживання стабільно утримуються в середині розряду найпопулярніших імен, зокрема онім *Наталія* посідає третє місце в II та V періодах, четверте — в I, п'яте — в III та IV. Лексема *Ольга* впродовж досліджуваного періоду займала місця з четвертого по сьоме. Онім *Світлана* у третьому й четвертому вікових зрізах піднімався до другого почесного місця. В інший період задовольнявся й четвертим, й шостим місцями. Стрімкого розвитку по висхідній лінії зазнав антропонім *Олена*. Це ім'я вперше виявлено серед розряду найпопулярніших у 1955–59 рр. лише на дев'ятому місці. Проте в наступному зрізі посилює свої позиції і піднімається на третє місце. А далі — перше та друге місця.

Із кола уподобань тираспольчан вибувають уже на другому віковому зрізі оніми *Надія, Любов*, а на четвертому — оніми *Валентина, Галина*. Яскравий приклад розвитку по низхідній лінії зазнав антропонім *Валентина*:

I зріз — третє місце, II — п'яте, III — десяте. Навіть незважаючи на історичну подію (політ першої жінки-космонавта Валентини Терешкової в 1963 році) частотність вживання цієї лексеми постійно знижувалась.

Нестійкими виявилися уподобання батьків стосовно оніма *Лариса*: на перших чотирьох зрізах лише сьоме та восьме місця. В останньому періоді це ім'я серед найуживаніших не фіксується. Антропоніми *Алла, Марина* лише один раз на четвертому хронологічному зрізі виявили симпатії батьків, посівши відповідно дев'яте й десяте місця.

Таблиця 2

**Частота функціонального навантаження жіночого іменника розряду
найпопулярніших імен**

Вікові зрізи	Періоди	Кількість носіїв першої десятки	%
I	1950–1954 рр.	1 631	63,8 %
II	1955–1959 рр.	1 580	70,0 %
III	1960–1964 рр.	2 291	73,1 %
IV	1965–1969 рр.	2 338	69,2 %
V	1970–1974 рр.	3 073	70,1 %

Таким чином, протягом досліджуваного періоду розряд найпопулярніших імен послугоувала однаковою кількістю імен і чоловічого, і жіночого іменників, а саме 17. Як у чоловічому іменнику, так і в жіночому основне ядро склали давні християнські імена. Концентрація імен першої десятки чоловічого та жіночого іменника різна: на кожному віковому зрізі показники найпопулярніших жіночих імен у процентному відношенні вище за чоловічі (див. табл. № № 1, 2). До того ж іменник жіночої десятки виявився стійкішим, ніж чоловічий. Лексеми *Людмила, Наталія, Ольга, Світлана, Тетяна та Володимир, Сергій, Олександр, Юрій* протягом усього досліджуваного періоду постійно знаходилися в першій десятці. Оними *Анатолій, Валерій, Віктор, Микола* залишалися серед улюблених імен на перших чотирьох зрізах, крім останнього; онім *Олег* — на трьох. У жіночому іменнику три антропоніми *Лариса, Ірина, Олена* лише в одному періоді не фіксувалися, а лексеми *Галина, Валентина* — у двох. Репертуар жіночих особових імен, що лише на одному хронологічному зрізі послугоували першу десятку ширший, ніж чоловічий: *Алла, Анжела, Вікторія, Інна, Любов, Марина, Надія та Василь, Віталій, В'ячеслав, Леонід*. Кількість лідерів серед чоловічого іменника більша, а саме: *Олександр, Сергій, Володимир*, у жіночому лише *Тетяна*. На уподобання при виборі імені для новонароджених, безперечно, впливає мода, релігійний фактор та сімейні традиції.

Список літератури

1. Бондалетов В. Д. Динамика личных имён в XX в. // Личные имена в прошлом, настоящем, будущем. Проблемы антропонимики. — М., 1970.

2. Брайченко С. Л. Антропонімічні уподобання мешканців Одеської області України: лінгвістичний аналіз: Автореф. ... дис. канд. фил. наук. — Одеса, 1999.
3. Жмурко Д. А. Динамика личных имён жителей г. Измаила // Русская ономастика. — Одесса, 1984.
4. Зайчикова Л. П. Русский именник г. Одессы: Дис. ... канд. фил. наук. Приложение. — Одесса, 1986.
5. Зайчикова Л. П. Статистическое описание именника и его теоретические основы // Актуальные вопросы русской ономастики. — К., 1988.
6. Скворцова А. Ю., Смирнова И. Г., Бомешко Б. Г. и др. История Приднестровской Молдавской Республики. — Т.2, ч.1. — Тирасполь: РИО ПГУ, 2001. — 415 с.
7. Шевчук Л. В. Динаміка найуживаніших чоловічих імен м. Іллічівська // Записки з ономастики. — Одеса, 2010. — Випуск 13. — С. 129–138.

Дружинец М. Л., Щербина В. И.

ДИНАМИКА САМЫХ УПОТРЕБИТЕЛЬНЫХ ЛИЧНЫХ ИМЕН Г. ТИРАСПОЛЯ

В статье анализируются женские и мужские имена, которые функционировали в именнике г. Тирасполя ПМР с 1950 по 1974 г., а именно наиболее употребительная десятка. Прослеживается качественный и количественный состав данной группы антропонимов, а также особенности их функционирования в именных системах других территорий.

Ключевые слова: антропоним, динамика, антропонимическая система, частотность.

Druzhinets M. L., Scherbina V. I.

DYNAMICS OF THE MOST RECURRENT NAMES OF TIRASPOL

Analysis of the most frequently used masculine names of newborn children in Tiraspol, the city of Transnistria, from 1950 till 1974 is given in the article. Qualitative and quantitative components of this group of anthroponyms are analyzed. Also the peculiarities of their functioning in the anthroponymic systems of other territories are investigated.

Key words: anthroponym, anthroponymic system, dynamics of names, frequency.